

Deák Ferenc szobra Zalaegerszegen

Deák Ferenc politikusi bölcsességét ellenfelei, s az utókor néhány történésze vitathatta ugyan, de hazánk történelmében betöltött kiegyenlítő szerepét, emberi nagyságát a közvélemény mindig elismerte, s már életében is óriási megbecsülés és tisztelet övezte.

E nagyrabecsülés kifejezéseként Deák hosszú, fájdalmas betegségét követő elhunytja után a képviselőház ülésén felszólalt Tiszta Kálmán miniszterelnök, s a kormány nevében Deák Ferenc emlékének megörökítésére nyújtott be törvényjavaslatot. E szerint: „elhatároztatik, hogy Deák Ferencnek, a haza irányában hosszú évek során szerzett érdemi törvénybe iktattatnak”, a „kormány felhivatik a fővárosban Deákhhoz méltó emlékszobornak országos adakozás útján történő leendő felállítása iránt a szükséges intézkedések megtételére.” A tervezett emlékszobor „tárgyában működő végrehajtó bizottság” egyik jegyzői tisztét Jókai Mór vállalta, aki Deák temetésén a feltétlen tisztelet hangján szólt a halottról: „Nagy nemzetekből támaszt a korszellem nagy államférfiakat; ő érte kivételt tett. Egy kis nemzetből támasztott nagy államférfit, és reá bízta, hogy világtörténeti befolyást gyakoroljon egy világrész új alakulásában...”

Deák Ferenc három nemzedéknek volt világossága. Nagy államférfiak többnyire le szoktak tűnni kortársaik elmúltával, a nemzedékekkel együtt, melyek koreszméit képviselték - ő az egymásra következő nemzedékeknek folyton vezére maradt, s az előrehaladó korszak nagyságát növelte. Ő pedig mindvégig ugyanaz maradt: a bölcsesség, hűség, szabadelvűség, honszerelem - Magyarországon."

A szoborbizottság az akkor megjelenő zalai újságban, a Zalai Közlönyben is közzétette felhívását, adakozásra szólítva fel hazánk, s ily módon megyénk polgárait. A tervezett Deák szoborra adományozók névsorát az újság időről-időre közzétette. 1877. január 28-án a 3156. számú gyűjtőíven többek között Kis Komáromból Semetke Lajos 2 Ft-ot, Galambokról Farkas György 1 Ft-ot, a 3153-as íven Glavina Lajos Palinból 10 Ft-ot, Palin község 5 Ft-ot adományozott. A felhívásnak nagy hatása volt, 1877 szeptemberében már 140.000 forint gyűlt össze a szoborra. Ugyanekkor nemzetközi pályázatott írtak ki, melynek nyertese Huszár Adolf jeles szobrászművész lett. A Schickedanz Albert tervezte kilenc méter magas talapzaton nyugvó, az ülő Deákot ábrázoló, több mellékalakos szobor valóban monumentális emlékmű lett, de alkotója, a pályázatot elnyerő Huszár Adolf már nem láthatta felállítva, mert csak halála után, 1887. szeptember 29-én került sor avatására, az akkori Ferenc József, ma Rooseveltté téren. A pályázat kiírása, a nyertes pályázó három terve fölötti vita, próbaszobrok készítése, a kivitelezés nehézségei, majd a felállítás helye körüli vita is késleltette a szobor elkészültét, s az ünnepség sem sikeredett olyan fényesre, mint tervezték.

Pedig a Zala megyeiek - nyolc évvel korábban - nagyon vigyáztak az egerszegi szobor felavatásakor arra, hogy ne homályosítsák el egy majdani országos ünnepség fényét. Ez az óvatosság, mint arról a később idézett beszámolókból értesülünk, túlságosan is jól sikerült.

*

Zala megye törvényhatósági bizottsága az 1876. február 7-i közgyűlését Deák Ferenc emlékének szentelte. Deák „Zala megyében született, korának zsenyéjében itt ápoltatott” - szólott Glavina Lajos, s kiemelte: „ily nagyság emléke és dicsősége nem fér meg egy megye keretében, azt csak egy ország, egy nemzet képes megőrizni...”. De a megyének is joga és kegyeletes kötelessége, „hogy a nagy hazafinak itt is látható emléke legyen, hogy magasztos tettei, példátlan jelleme és polgári erényei által utódaink nagy tettekre lelkesüljenek, határozottasság el megyénk nagy fia emlékére egy, Zala megye erejéhez mért, de a nagy honfihoz illő emlékszobornak felállítását”.

Az emlékszobor ügyében kiküldött bizottság elnöke Csutor Imre alispán lett. A 67 érdemdús férfiúból álló testület tagja volt többek között Simon Zsigmond tihanyi apát, Bogyay István, Reischel Vencel, Cserfán Károly, Szigethy Antal, Eperjessy Sándor, Babochay János. Azonnal felhívást tettek közzé, melyben a közadakozás útján állítandó emlékszobor létesítéséhez kérték a megye közönségének kegyes adományait. Jegyzőkönyvben is megörökítették, hogy az első nagyobb összeget, 100 Ft-ot a zalaegerszegi izraelita hitközség ajánlotta fel.

A bizottság még 1876-ban megbízta báró Vay Miklóst a szobor tervének elkészítésével. 400 forint előleg kifizetése után szorgosan jegyezték a szoborra befolyt összegeket.

Nem véletlenül kapta a felkérést Vay Miklós (1828-1886). Édesapja révén Deák személyes ismerőse volt, s már 1872-ben elkészítette Deák márvány mellszobrát (ma a Nemzeti Galéria őrzi). A szobrász az 1848-ban is szerepet vállaló, később koronaőr és kancellár Vay

Miklós fia. A bécsi akadémián tanult, élete nagy részét is Bécsben töltötte. Főként büsztöket és emlékszobrokat készített a magyar történelem és irodalom nagy alakjairól. Az első, ma is közismert munkája Berzsenyi Dánielt ábrázoló mellszobra volt, melynek elkészítésére 1843-tól gyűjtöttek pénzt, Somogy megye kezdeményezésére. Végül 1860-ban állították fel a Nemzeti Múzeum kertjében, majd egy évre rá Kazinczy Ferenc bronz mellszobrát is megmintázhatta. Az akkor készülő kevés emlékszobor neves írókat, költőket ábrázolt. Az állításukhoz közadakozás, ünnepek a nemzeti öntudat ápolását segítve a tényleges politikai cselekvést is pótolhatták. Később, a kiegyezést követő enyhültebb politikai légkör és gazdasági helyzet egyre több, a magyar történelem és művészet kiemelkedő személyiségeit megörökítő emlékmű felállításához nyújtott feltételeket.

Lyka Károly művészettörténész így jellemezte Vay Miklóst az 1866-ban Szekesfehervárott felavatott Vörösmarty emlékmű kapcsán: „Ez a nagy álló szobor felvilágosít minket arról, hogy egy, a klasszicizmusból a romantika útjára indult szobrasszal van dolgunk, aki a derekas átlagot képviseli, különösebb plasztikai érdekesség nélkül.”

Zala megye egy másik szobrot is rendelt Vay Miklóstól, Kisfaludy Sándorét. 1877 tavaszán állították fel Balatonfüreden, annak a félresikerült régi szobornak a helyére, melyet a magyar szobrászat hőskorának ma már szinte elfeledett művésze, Züllich Rudolf készített 1860-ban, szintén Zala megye megbízásából. „Az akkori szoborbizottságnak - írta később Jókai Mór - mely Zala megye rendeletéből azt a szobrot készítteté, Deák Ferenc volt az elnöke. Aki bizonyára oka nem volt, hogy a szobor olyan

rosszul sikerült: a minta, amelyet ő elfogadott, a melyet ott láttunk mindig az íróasztalán bronzból öntve, elég csinos és izléses volt, hogy ez az után nagyban kivive oly torzalakká fog átídomulni, azt Deák nem sejtette."

*

Feszty Árpád rajza a Vasárnapi Újságban a szobor avatásáról

A Deák szoborbizottság 1879 májusában számolt be a közgyűlésnek arról, hogy az emlékmű elkészült, s hamarosan felállítják a megyeháza - Deák egykori működésének színhelye - előtti téren. Zalaegerszeg város közgyűlése az 1879. június 21-i összejevetelén a megye kérésére az alábbi nyilatkozatot tette a tér átadásáról, „...a Deák szobor felállítására legközelebb felajánlott tért minden további fenntartás nélkül egyedül ezen célra átengedményezi, s azt mint Deák szobor tért fenntartja, annak semminemű oly használatához, mely a tér

rendeltetésével meg nem egyező - a tulajdonjog fenntartása kivételével igényt nem tart." A kiszemelt tér a város egyik legrégebbi utcájából alakult ki. 1819-ben még „Nemes Vármegye tömlötzeire néző” utcaként említették, csak 1888-ban vált hivatalosan is Deák Ferenc térré.

A szobrot Bécsben öntötték bronzból Röhlich és Pönninger műhelyében, talpzata mauthauseni gránitból készült. Költsége 12.000 forint volt, valamint a szobor szállítása és elhelyezése és „egy múlhatatlanul szükséges vasrácsnak a felállítása” még 2000 forintra rúgott. Az adományokból csak 12.390 forint jött össze, a hiányzó összeget a nemesi alapítványokra felügyelő választmánytól kérte a bizottság.

A szobor leleplezési ünnepélyét 1879. szeptember elsején tartották. Bátorfi Lajos, a Zalai Közlöny tudósítója szerint kegyeletes, ám szerény ünnepély volt, mivel a rendezők, mint már említettük, nem akarták az elkövetkezendő országos ünnepet elhomályosítani. A mintegy 130 megyei bizottsági tag és Ürményi József főispán jelenlétében Svastics Benó alispán tartott ünnepi beszédet, majd „viharos éljenzés közben lehullt a lepel s a szobor látható volt teljes gyönyörűsége és fenségében. A Zalaegerszegi Dalárda ekkor szép összhangzatban elénekelt a Szózat két első versszakát. A szobor fenségeseen sikerült, fiatalkori alak, magyar öltözet, egyik kezében pergamen... arczczal a főváros felé van alkalmazva” - számolt be az eseményről Bátorfi.

A díszes, sárgára futtatott rácsozattal ellátott mű talpzatához szebbnél-szebb koszorúkat helyeztek. Többek között Nagykanizsa város, a zalaegerszegi nőegylet, valamint Széli Kálmán - pénzügyminiszter, később miniszterelnök - és Vörösmarty Ilona - Deák Ferenc gyámleánya - gyermekei.

Deák Ferenc szobra Zalaegerszegen

Az ünneplő közönség díszében vehetett részt, ahol a „főispán úr kezdte meg a toasztokat, emelvén poharát a király, királyné, trónörökös s az uralkodó házra, Glavina Lajos Deák Ferenc emlékére.”

A fővárosból öt újság küldte el tudósítóját, köztük a Pesti Napló, a Pester Lloyd. A Feszty Árpád a Vasárnapi Újság rajzolójaként érkezett. Este a fényárban úszó város boldogan vette birtokába a szobrot, mely a kevés zalaegerszegi nevezetesség egyikévé vált.

Feszty Árpád, később a Magyarok bejövetele című körkép alkotójaként híressé vált festő rajzai, valamint az ünnepségről írott cikke hamarosan megjelentek a Vasárnapi Újságban. Ugyanitt tudósított Szekrényessy Kálmán is egy korábbi számban. Mindkét szerző kritikus hangot ütött meg. Szekrényessy afelett kesergett, hogy Magyarországon nagyon kevés szobrot avatnak. „A kegyelet azon megnyilvánulása, mely ércszobrot emel az érdemnek, a polgárosodott Európának csupán kevés országban divik oly kis mértékben, mint nálunk.” Az egerszegi ünnepet országos

szempontból egyenesen fiaskóként értékelte. Ennek oka, hogy a szoborállító bizottság az utolsó ülésén úgy döntött, nem küld meghívót a megyékhez és városokhoz. Így nem is jött el senki az ünnepségre. A szerző boldogabb országokban kevésbé jelentős személyiségek emlékszobrának avatásakor is „sokkal tüntetőbb lelkesedést észlelt.” Idézzük a szoborról írott leírását és kritikáját is: „Az alak nagy arányu; magyar díszruhában, vállra vetett galléros mentében, magyar díszkarddal oldalán, sarkantyús magasszáru csizmákban, födetlen fővel van ábrázolva. A jobb kar előre nyúlik, a bal természetesen csügg alá, iratfüzetet tartván; a test súlya a jobb lábon nyugszik... A szobor jobb mint bemutatott „kis mintája” után reményleni lehetett. Legnagyobb hibája, hogy az előrenyújtott jobb kar tenyerével egészen fölfelé áll. Ez természetellenes, mert ha szónoklat közben jobb karunkat előrenyújtjuk, annak tenyere nem fekszik egészen fölfelé, hanem részben a belső oldal felé van fordítva” Feszty Árpád beszámolója inkább karcolat. Gúnyt űz a poros kisvárosból, a megyeszékhely Zalaeger-

A zalaegerszegi Deák tér sétánya 1915-ben

Deák Ferenc szobra Zalaegerszegen

szegből, s a szoborról készült rajzához magyarázatként ezt írja: „Egyik képünk e jelentet ábrázolja a hírlapírók asztalától tekintve, a honnan még a legjobban hatott, mert a szobor Achilles-sarkát, a derekat, egy jótékony fa onnan nézve szépen eltakarta.” Ne kritizáljunk hát, menti magát: „...Zalamegye nemes érzelmű közönsége nem művészetpártolás szempontjából, hanem csupán hazafiságból, Deák Ferenc halhatatlan emlékének megörökítéséért állíttatá föl azt.” Feszty lendületesen örökítette meg a közönséget, de a kritikus hangú alkotó által rajzolt szobor egyáltalán nem emlékeztet Deákra; ám nem az előtte húzódó ág miatt.

Hibái ellenére a magyar emlékműszobrászat korai időszakában készült „ércszobor” Zalaegerszeg évszázados történelmi emléke: szép, ápoltságban, a felújított megyei bíróság, az 1730-32-ben épült egykori megyeháza rangos épülete, a Deák Ferenc Megyei Könyvtár és a Göcseji Múzeum által határolt téren áll. Valóban, mintha nem is szónokolna, hanem felfelé fordított tenyerével hívogatna bennünket: elmélkedésre, emlékezésre.

Deák Ferenc szobra egy 1920 körül készült képeslapon

Felhasznált dokumentumok és irodalom:

- A zalai Deák-ünnepély 1-2. Pesti Napló 1879. szept. 1. 30. évf. 210. sz. 1. p.
Feszty Árpád: A „zalaegerszegi Deák-ünnepély”-ről. Vasárnapi Újság, 1879. szept. 14. 16. évf. 437. szám 593-594. p.
Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái, Budapest, 1934.
Lyka Károly: Nemzeti romantika, Magyar Művészet 1850-1867. Bp. 1982. 76. p., 173. p.
Praznovszky Mihály: Kisfaludy Sándor szobrának felavatása Balatonfüreden 1860. jún. 11. (Adalékok az irodalmi kultusz kialakulásához) A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 19-20, 1993-94. Veszprém 1994. 519-534. p.
Pesthy Pál: Zalaegerszeg múltja és jelene. Zalaegerszeg, 1931. 191 p. 135. p.
Szekrényessy Kálmán: A zalaegerszegi Deák Ferenc szobor. Vasárnapi Újság, 1879. szept. 7. 26. évf. 36. szám 577-578. p.
Zalai Közlöny 1876. szept. 24.
Zalai Közlöny, 1877. január 28.
Zalai Közlöny, 1879. augusztus 14.
Zalai Közlöny, 1879. szept. 4.
Fára József: Kisfaludy Sándor balatonfüredi két szobra, Zalamegyei Újság, 1937. dec. karácsonyi szám
Zala Megyei Levéltár, V. 1604/a Közyülési jegyzőkönyv 1876. 1271/5.
Zala Megyei Levéltár, V. 1604/a Közyülési jegyzőkönyv 1888. 1920/1888 (388-389.p.) A szépzészet, az utcák rendezése végett kiküldött bizottság jelentése.
A zalai Deák-ünnepély 1-2. Pesti Napló 1979. szept. 1. 30. évf. 210. sz. 1. p.